

GELENEKSEL YORUBA DİNİNDE ORİŞA (TANRISAL VARLIK) FİKRİ

Canan SEYFELİ*
Elif KUL**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 07 Ekim 2019, **Kabul Tarihi:** 06 Mart 2020, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2020, **Atıf:** Seyfeli, Canan. Kul, Elif. "Gele-
neksel Yoruba Dininde Orişa (Tanrısai Varlık) Fikri". *Dinbilimleri Akademik
Araştırma Dergisi* 20/1 (Mart 2020): 165-197.

<https://doi.org/10.33415/daad.630586>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 07 October 2019, **Accepted:** 06
March 2020, **Published:** 31 March 2020, **Cite as:** Seyfeli, Canan. Kul, Elif. "The
Idea of Orisha (Divine Being) in Traditional Yoruba Religion". *Journal of Aca-
demic Research in Religious Sciences* 20/1 (March 2020): 165-197.

<https://doi.org/10.33415/daad.630586>

Öz

Makalenin konusu, geleneksel Yoruba dininde Orişa fikridir. Çalışmada, akade-
mik alanda tanrı ya da tanrısai varlık olarak tartışılan Orişa kimliği irdelenmiştir.
Orişalar özellikleri, görevleri ve uygulamalardaki tuttukları yer bakımından ele
alınmıştır. Onların iki âlemle, tanrısai âlem ve insan âlemiyle, yani Yüce Tanrı
Olodumare ve insanlarla ilişkisi vardır. Orişaların kimliği de bunlarla ifadesini
bulur. Ne tanrı ne de insan değildir. İkisi arasında bir varlıktır ve verilen görevi
icra ederler. Orişalar, Yoruba dini uygulamalarında merkezi bir konumda yer
alırlar. Yorubalar, gündelik dini yaşamlarını sürdürmede en fazla ihtiyaç duy-
dukları bir, nadir de olsa birkaç Orişayı tutarlar ve ritüel yaşamlarını ona yönel-
erek icra ederler. Ancak onlar Yüce Tanrı Olodumare'ye denk ve ortak olmayıp
temel tapınma yönü de değildir. Yaratılıştaki Olodumare'nin görevlendirmesiyle
etkin olmuşlardır. Orişaların tanrısai âlemdeki konumları Olodumare'ye secde
etmek ve O'nu yüceltmektir. Aynı zamanda, alış-veriş tarzındaki ritüellerde

* Prof. Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi,
cseyfeli@yahoo.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-3379-2812>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi,
eliff.kull@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-6808-8542>

Orişalar tanrısal âlemle insan âlemi arasında aracı vazifesi görürler. Birer tanrı değil, tanrısal ve kutsal varlıklardır. Orişalar mitoloji ve uygulamada, yaratılışta ve insan hayatında kutsal ve tanrısal bir plan dahilinde yer almışlardır. Mitolojide etkili ve Yoruba yaşam alanında yaygın olan Orişalar; Obatala, Eşu, Orunmila, Oduduwa, Şango, Ogun ve Oşun'dur.

Anahtar Kelimeler: Kabile Dini, Geleneksel Yoruba Dini, Orişalar, Olodumare, Ritüel.

The Idea of Orisha (Divine Being) in Traditional Yoruba Religion

Abstract

The subject of the article is the idea of Orisha in the traditional Yoruba religion. In this study, Orisha identity which is discussed as god or divine being in academic field is examined. The Orishas are handled in terms of their characteristics, duties and the place they hold in practice. They are related to the two realms, the divine realm and the human realm, that is, the Supreme God Olodumare and the human. Their identity also finds expression with them. They are neither god nor human. They are an entity between the two and perform the assigned task. Oriyas are centrally located in Yoruba religious practices. The Yorubas hold one or a few Orishas, which they need the most in their daily religious lives, and perform their ritual life by turning to it. But they are not equivalent and common to the Supreme God Olodumare, and they are not fundamental worship. They were active in creation with the appointment of Olodumare. The position of the Orishas in the divine realm is to prostrate to Olodumare and to glorify Him. At the same time, the Orishas serve as intermediaries between the divine realm and the human realm in shopping-style rituals. They are not gods, but divine and sacred beings. The Orishas took part in a sacred and divine plan in mythology and practice, creation and human life. Orishas, which are effective in mythology and common in the religious life of Yorubas; Obatala, Eshu, Orunmila, Oduduwa, Shango, Ogun and Oshun.

Keywords: Tribe Religion, Traditional Yoruba Religion, Orishas, Olodumare, Ritual.

Giriş

Geleneksel Yoruba dini, Yoruba kabilesinin kendilerine has dinlerini ifade etmek için kullanılır. Yorubaların genel nüfusu 30 milyondan fazladır. Yorubalar Nijerya, Benin Cumhuriyeti, Togo, Gana, Sierra Leona gibi ülkelerde ve çoğunlukla köle ticareti döneminde yerleşmiş oldukları Brezilya, Küba, Karayipler gibi yerlerde yaşamaktadırlar. Hıristiyanlığı ve Müslümanlığı kabul edenlerle başka senkretik yapıda din oluşturanlar dışında kalanlar, geleneksel dinlerini sürdürmektedirler.¹ Mitolojide yaratılışı yöneten ve

¹ Jeremiah Babajide Oluwadare, *Wíwá Ogbón ati Ìmò*, Search for Wisdom and Knowledge in Yoruba Religio-Cultural Context: A Mother-Tongue Exegetical Study of Colossians 2: 1-7 (Master of Theology, African Christianity, Akrofi-Christaller Institute, 2016), xx; David Eltis, "The Diaspora of Yoruba Speakers, 1650–1865: Dimensions and Imp-

gerçekleştiren Olodumare (Olorun, dişil yönüdür ve “göğün rabbi” anlamındadır)’yi yüce tanrı olarak kabul eden² geleneksel Yorubaların nüfusu yaklaşık 10 milyon kadardır.³ Geleneksel Yorubalar, Nijerya’nın önemli yerleşim yerlerinden İle-İfe’yi hem yaratılışın hem de dünyanın merkezi olarak kabul ederler.⁴ Orişalar ise hem mitolojiye göre Olodumare’nin görevlendirmesiyle yaratılışta hem de insan hayatında etkin olan sınırlı, eksik ve hatalı tanrısallarıdır.⁵ Sayıları çok fazla olan Orişalar arasında Yorubaların en fazla prestij gösterdiklerinin başında Obatala, Eşu, Oşun, Şango, Orunmila, Oduduva ve Ogun gelir.⁶

Makalenin konusu Geleneksel Yoruba Dininde Orişa fikridir. Yoruba Kabilesi, Geleneksel Yoruba Dini, bu dinin Tanrı fikri çalışmanın sınırları dışındadır. Hatta Orişaların Yüce Tanrı Olodumare ve insanlarla ilişkisi sadece Orişa fikri bazında konuyu ilgilendirir. Bu nedenle oldukça fazla olan Orişaların kendilerine has özellikleri ve tanrı ya da insan olsun diğer varlıklarla ilişkileri çalışmanın kapsamında değildir. Ayrıca bu hususlar tek makaleye sığmayacak kadar çok geniş konulardır. Bu nedenle çalışma Orişa fikriyle, yani Orişaların nasıl bir varlık oldukları fikriyle sınırlıdır.

Teorik boyutu oluşturan Orişa fikri Orişaların kimliğiyle ilgilidir. Araştırmacılar Orişaların kimliğini tanrı veya tanrısalları varlık olarak ya da bunlarla birlikte ruhsal varlık kategorisini de ekleyerek hiyerarşik bir yapıda ele almışlardır. Ancak bu çalışmanın hipotezi, Orişaların tanrı değil tanrısalları varlık oldukları yönündedir. Bu kategoriye giren üç çeşit Orişadan bahsedilebilir. Bunlar, “yaratılıştaki

lications”, *The Yoruba Diaspora in the Atlantic World*, ed. Toyin Falola - Matt D. Childs (Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 2004), 17-39; Michael O. Ananda, *Yoruba* (New York: Rosen Pub. Group, 1996), 9.

² Canan Seyfeli - Elif Kul, “Olodumare/Olorun: Geleneksel Yoruba Dininde Yüce Tanrı”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 17/33 (2019): 16.

³ Chief Adedayo Ologundudu, *Yoruba Religion* (USA: Center for Spoken Words/Institute of Yorubá Culture, 2014), 14.

⁴ Jacob K. Olupona, *City of 201 Gods: Ilé-Ifè in Time, Space, and the Imagination* (Los Angeles: University of California Press, 2011), 35-36; Canan Seyfeli, “İle-İfe: Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılışın ve Dünyanın Merkezi”, *Artuklu Akademi* 6/2 (2019): 229-252.

⁵ Canan Seyfeli - Elif Kul, “Geleneksel Yoruba Dininde Yaygın Orişalar: Tanrısalları Varlıklar”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2019): 95-96.

⁶ Ushe Mike Ushe, “God, Divinities and Ancestors in African Traditional Religious Thought”, *Igwebuike: An African Journal of Arts and Humanities* 3/4 (2017): 166-167; Ade Dopamu, “The Yoruba Religious System”, *Africa Update* 6/3 (1999): 6-11.

Orişalar”, “tanrısallaşmış atalar” ve “kişileştirilmiş doğa güçleri” şeklindedir.

Çalışmada konu iki yönlü işlenmiştir. Birincisi Orişaların Yüce Tanrı Olodumare’yle ilişkisidir. Bu, onların kimliğini açığa çıkarmada rol oynayan temel ilişkidir. Temel olarak mitolojide açığa çıkan bu husus, çoğunlukla, “*Bibeli*” adıyla basılmış Yoruba Yaratılış mitolojisinden⁷ hareketle ele alınmıştır. Mitoloji, Yoruba halkının sözlü geleneğini ve vahiy algısını ortaya koyan ve bununla yaşamlarını biçimlendiren önemli bir yerde durmaktadır. Orişaların mitolojideki konumları hepsinin bazı ortak özelliklere sahip olduklarını göstermektedir. Bu özellikler Yüce Tanrı Olodumare’den emir ve görev almaları, O’nun karşısında secdeye kapanmaları, eksiklikleri ve noksan olmaları, sınırlı görev ve güçlerini Olodumare’den almaları şeklinde özetlenebilir. Bu özellikler Yorubaların tanrı fikriyle doğrudan alakalıdır. Bazı araştırmacılar tanrısâl âlemin varlıkları arasında bir hiyerarşiden bahsederken hemen hepsi Olodumare’ye en tepede ve farklı bir yer biçmişlerdir. Sonra Orişaları hiyerarşik olarak sınıflandırmışlardır. Örneğin Ayegboyin ve Olajide, tanrı ve tanrısâl varlıkların konumunu şu hiyerarşide sıralamışlardır: 1- Yüce Varlık- Olodumare (Olorun), 2- Büyük Orişalar (Eşu ve Ifa en önemlileridir), 3- Tanrısâl ata ruhları ve diğer ruhsâl valıklar, 4- İkincil Orişalar (Oko, Oke ve Aje gibi).⁸ Ancak Olodumare ile Orişalar arasında bir hiyerarşi oluşturmak farklı kategorideki varlıkları aynı kategoride değerlendirmek anlamına gelir. Ayrıca bu, Yoruba dini geleneğinin Tanrı fikriyle de uyuşmamaktadır.⁹ Bundan ötürü, Olodumare’nin tek başına ve tek Yüce Tanrı konumunda değerlendirilmesi geleneksel Yoruba dininin kendi gerçekleri içerisinde anlaşılması için önemlidir.

Orişaların kimliğini, nasıl bir varlık olduklarını anlaşılır kılabilecek hususlardan bir diğeri onların görevleridir. Bu husus da doğrudan Yüce Tanrı Olodumare ve insanlarla ilişkilidir. Orişalar, Olodumare tarafından verilen güç/enerji (aşê), görev ve yetenekle sınırlandırılmış varlıklardır. Buna göre onların temel görevleri

⁷ *Bibeli Bible of Yoruba People Children of The Good Morning* (The University of African Art Press Electronic Book Media, 2007).

⁸ Deji Ayegboyin - S. K. Olajide, “Olorun”, *Encyclopedia of African Religion*, ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama (California: SAGE Publications Ltd., 2009), 491.

⁹ Canan Seyfeli - Elif Kul, “Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılış ve Ölüm Sonrası Hayat”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 16/32 (2018): 237-272.

Olodumare'ye secde ve sözleriyle yüceltme; O'nun emriyle O'nun adına iş yaparak O'na yardımcı olma; O'nunla insanlar arasında aracılık yapma onların genel görevlerindedir. Çalışmada bu hususlar, özellikle mitolojiden örneklerle ele alınmıştır. İnsanın kutsalla ilişkisinin bulunduğu alanda ise insan hayatını kolaylaştırma ve toplumsal ve bireysel huzuru sağlama gibi insan adına yaptıkları görevleri vardır.

Çalışmada işlenen ikinci yön, Orişaların insanlarla ilişkisidir. Öncelikle, Yorubalar Orişa ismini veya Obatala gibi özel Orişa isimlerini kullanırlar. Dolayısıyla bu mesele geleneksel Yorubaların, kendilerini yabancı modern insanlara anlatma gayesi dışında kendi meseleleri olmaktan ziyade onları tanımaya ve başka dillere ve akademik alana aktarmaya çalışan araştırmacıların sorunudur. Bu da tanrı ya da tanrısallık kelimesinin kapsamında tartışılmaktadır. Ancak çalışmanın amacı Orişanın kavramsal ya da terminolojik yönünü tartışmak ve açığa çıkarmak değil geleneksel Yorubalarda Orişa inancının neyi ifade ettiğini ortaya çıkarmaktır. Bu durumda konu, geleneksel Yorubaların Orişa kavramına yükledikleri anlamlarla ve yaşamlarında tuttukları yerle sınırlıdır.

Geleneksel Yoruba yaşamına bakıldığında dinin uygulama boyutunun Orişalar çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Aslında Yoruba yaşamı, Orişaların tek somutlaştığı yerdir. Bu nedenle Orişaların kimliğini açığa çıkaracak önemli hususlardan birisi de insanlarla ilişkisidir. Bu durumda Orişaların iki boyutlu varlıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, tanrısallık âlemin varlıkları olmaları ve insanın dünyasına dokunmalarıdır. Bu nedenle insanlarla ilişkilerinde Olodumare ile insan arasında aracıdırlar. İnsanları Olodumare'nin huzurunda Olodumare'yi de insanlar arasında temsil ederler. Bu, temelde kurban ve sunularda açığa çıkar. Geleneksel Yorubalar Orişalara seslenerek ve yönelerek dua, kurban, sunu yaparlarken aslında Olodumare'ye tapınırlar. Bununla birlikte, Orişalara karşı yapılan ritüel gerçek bir manada bir ibadet anlamı taşımamaktadır. Çünkü insan ve Orişalar arasında bir çıkar ilişkisi de görülmektedir. Bu noktada ise Orişalara yapılan sunu ve kurbanların iki anlamı bulunmaktadır. İlki Olodumare'ye yapılan ibadet iken ikincisi, insan ile kendisine sunu veya kurban ritüeli yapılan Orişa arasındaki çıkar ilişkisidir.

Kişi, gündelik yaşamda belli bir Orişayı bu ibadetlerini gerçekleştirmek için tutarken daha fazla Orişa tutabilir, Orişa

değiştirebilir ve aynı zamanda başka Orişalara kurban ve sunularda bulunabilir. Bu hususlar, Orişaların insanlar nezdinde de eksik ve noksan olduklarını gösterir. Bu uygulamalar sırasında isteklerini ve şükranlarını Olodumare'ye sunmaları ise gerçekte Yüce Tanrı'ya tapındıklarını gösterir. Bununla birlikte, insanların onlara dua ve benzeri uygulamalarla yönelmeleri ve onların insan hayatında şiddetli yer tutmaları bazı araştırmacıların Orişaların kimliğini, Tanrı diye tanımlamalarına yol açmıştır. Bunda Orişaların bu kadar merkezi bir yerde, örneğin inanç sisteminde Yoruba amentüsünde durmaları ve insan hayatının devamlılığında rol oynamaları da etkili olmuştur. Oysa Orişalar özellikleri, görevleri ve insan yaşamındaki yerleriyle tanrı olamayacaklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Orişaların tanrı değil tanrısal varlık olduklarını ortaya koyacak ve kimliklerini açığa çıkaracak bahsi geçen hususlar dikkate alınarak konu, "Orişaların Kimliği: Tanrısal Varlık", "Orişaların Genel Özellikleri", "Orişaların Genel Görevleri" ve "Orişaların Kimliği: İnsanlarla İlişkisi" başlıkları altında ele alınmıştır.

170| db

I- Orişaların Kimliği: Tanrısal Varlık

Orişa kelimesi, geleneksel Yoruba dininde tanrısal varlıklar için kullanılan genel bir isimdir. Bu isim, yoğun şekilde güneybatı Nijerya'da Yoruba halkının geleneksel tanrısal varlıklarını tanımlamak için kullanılır, ancak bu etnik gurubun dışında aynı anlamı içerir şekilde tanrısal varlıklar için kendi dillerinde kullandıkları isimler de vardır. Örneğin, bazı Yoruba Orişaları İfa (Orunmila), Ogun, Şango, Eşu ve Olokun gibi yaşamlarında yer tutmuş Orişalara genel bir isim olarak güneydoğu Nijerya'da *bini*, Ewe dininde ve Benin Cumhuriyeti'nde Fon'da *vodun* Orişa anlamında kullanılmaktadır. Batı Afrika halklarının mitoloji ve ritüellerinde detayda birçok farklılıklar bulunsa da temel dini fikir ve genel anlam, bu arada Orişa fikri önemli oranda benzerlikler taşır.¹⁰ Geleneksel Yoruba mitolojisinde Orişaların sayısı ile ilgili 201, 401, 600 veya 1700 gibi ifadeler vardır.¹¹ Bunlar çokluk ifadesi olmakla beraber insan yaşamında da sayıları oldukça fazladır.

¹⁰ Molefi Kete Asante, "Ilé-Ifè", *Encyclopedia of African Religion*, ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama (California: SAGE Publications Ltd., 2009), 503.

¹¹ Ushie, "God, Divinities and Ancestors", 166, 168.

Tanrısai varlık fikrinin bir kutsalın devamı olduğu ve kutsal olan ile yine kutsal bir varlığın iletişim kurma özelliğiyle açığa çıktığı söylenebilir. Çünkü yeryüzü tanrısai âlemin, Cennetin bir devamı niteliğindedir.¹² Bundan dolayı yeryüzü ile tanrısai âlem arasında bir iletişim sürekliliği vardır ve bu iletişimi mümkün kılan ve iletişimin merkezinde duran da Orişalardır. Yorubaların amentüsü denilebilecek “Tanrı’ya inanmak, tanrısai varlıklara inanmak, ruhsal varlıklara inanmak, atalara inanmak ve gizil güçlere inanmak”¹³ şeklindeki inanç sisteminde Orişalar, Olodumare’den sonra ikinci sırada yer alırlar ve bu da onların sahip olduğu konumu, önemi ve bu konuyla Yoruba dininde teşkil ettikleri yeri ifade eder. Orişaların “Tanrısai” olarak nitelendirilmelerini sağlayan başat nedenler onların “tanrısai bir görev” ile sorumlu olmaları, “tanrısai mekan” denilen bir yerde yaratılmaları, “tanrı ile insan” ilişkisini yürütücü organ olmaları ve Olodumare tarafından bahşedilen bir takım “tanrısai güç” ile donatılmış olmalarıdır. Bu noktada Yorubaların amentüsünde de görüldüğu üzere Orişalar Tanrıya daha yakın olmaları ile yani tanrıdan gelen bir kutsallık ile tanrısaldırlar.

Yorubaların hayatının kilit noktası onların dinidir. Onlarda her şey dinidir ve dinden bir parça taşır. Yorubaların dini onların hayatının her yanına sinmiş ve birçok yönde kendini ifade etmiştir.¹⁴ Örneğin, Yoruba eğitim hayatında eğitimin esası öğrenciyi bir Omoluabi (*Omoluwabi*), yani “Tanrı’nın çocuğu” veya “iyi bir ocuk” yapmaktır. Hem Tanrı’nın çocuğu olma hem de imanın yolu iyi bir karakterden geçmektedir. Bunu açıklığa kavuşturan bir Yoruba sözü şöyledir: “eğer bir çocuğun anlama yetisi varsa o yaşlıların dairesine katılabilir”.¹⁵ İşte Yoruba dini geleneğinin dini sisteminin yürümesinde en etkili olan unsurlardan birisi tanrısai varlıklara inanmaktır. Yorubalar doğadaki her şeyin önemli bir amacı ve bu amacın da yine kutsal, yani dini olduğuna inanırlar. Bu amaç özel, yani kutsal olduğu için bu görevi yerine getiren varlıklar da kutsaldır. Üstelik bu kutsal varlıklara icra ettiği görevlere göre isim verilir. Örneğin, “okun” Yoruba dilinde “deniz”

¹² Seyfeli - Kul, “Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılış ve Ölüm Sonrası Hayat”, 264-266.

¹³ Odejobi Cecilia Omobola, “Influence of Yoruba Culture in Christian Religious Worship”, *International J. Soc. Sci. & Education* 4/3 (2014): 586.

¹⁴ E. Bolaji Idowu, *Olodumare: God In Yoruba Belief* (London: Longmans, 1962), 5.

¹⁵ Michael Aina Akande, “A Re-Interpretation of African Philosophical Idea of Man and the Universe: The Yoruba Example”, *Open Journal of Philosophy* 3/1A (2013): 144.

demektir ve deniz veya okyanus Orişası da “*Olokun*”, yani denizlerin sahibi/hakimi olarak isimlendirilmiştir.¹⁶ Özellikle Yoruba inanç sisteminin her noktasında varlık göstermeleri ve dinin dayanak taşlarından biri olmaları Orişalara biçilen konumu göstermeye yeterlidir. Bu durum araştırmacılar tarafından da fark edilmiş ve tanrısal varlıklar olan Orişalar Yoruba inanç sisteminin anahtar noktalarından biri olarak görülmüşlerdir.¹⁷

Her bir Orişa, bir doğa veya kültürel fenomen ile ilişkilendirilmiş bir karakteri temsil eder. Örneğin, “Oke İbadan” tepesinin Yoruba halkına savaş sırasında yardım eden ruhların tepesi olduğuna ve şimdiye kadar İbadan halkını kutsamaya devam ettiğine inanılır.¹⁸ Obatala, yaratıcılık; Orunmila, bilgelik ve sağgörü; Oduduva, tanrısal krallık; Oşanyin, şifacı; Sopona, hastalık, özellikle çiçek hastalığı; Ogun, kılıç, silah ve savaş; Yemoja, su ve kahraman ana; Orişa Oko, tarım; Şango, gök gürültüsü ve sosyal adalet; Oya, kasırga; Oşun, bereket ve güzellik ve Oşumare ise gökkuşağı ile ilişkilidir. Bununla birlikte Orişalardan bazılarının daha öne çıktığı görülür. Mesela, Eşu tanrısal haberci ve aşenin dağıtıcısı olmasından dolayı Orişalar arasında özel bir konuma sahiptir.¹⁹ Bu konum tanrısal âlemde oynadığı farklı rolle ilgilidir. Bu rol, bir şekilde Orişalar arasında da bir aracılık şeklindedir. Mitolojide ve geleneksel Yoruba yaşamında etkili olan oldukça fazla Orişa olsa da en fazla prestij gösterilenlerin başına şu sekiz Orişa yerleştirilebilir: Obatala, Eşu, Oşun, Şango, Orunmila, Oduduva ve Ogun.²⁰

Geniş bir nüfusa ve coğrafyaya sahip Yorubaların inanç dünyasındaki sayısız Orişalar bulunması araştırmacıları onların en önemlilerini veya başta gelenlerini tespiti yönlendirmiştir. Aslında araştırmacılar genelde Orişaların Yoruba hayatındaki durumuna göre bir değerlendirme yapmışlardır. Bu değerlendirmeler, Orişaların çokluğuna onlara ilgi ve meylin yere ve kişiye göre

¹⁶ Raymond Ogunade, “Environmental Issues in Yoruba Religion: Implications for Leadership and Society in Nigeria” (Science and Religion: Global Perspectives, Philadelphia, 2005), 2-3.

¹⁷ Bode Omojola, “Rhythm of the Gods: Music and Spirituality in Yoruba Culture”, *The Journal of Pan African Studies* 3/5 (2010): 35.

¹⁸ Ushe, “God, Divinities and Ancestors”, 168.

¹⁹ Babatunde Lawal, “Divinity, Creativity and Humanity in Yoruba Aesthetics”, *Literature & Aesthetics: the journal of the Sydney Society of Literature and Aesthetics* 15/1 (2005): 162.

²⁰ Seyfeli - Kul, “Olodumare/Olorun”, 2019, 95-96.

değişmesi de eklenince onların kimliği, özellikleri, görevleri, insanlarla ilişkisi, sınıflandırılması, hiyerarşik sistemde ifade edilmesi gibi konularla ilgili olarak daha güç hale gelmektedir. Örneğin bir görüşe göre başat Orişalar arasında demir Orişası Ogun, okyanuslar Orişası Olokun, Oyo ve daha birçoklarının bulunduğu söylenir.²¹ Başka bir yerde ise Olodumare'nin en başta tek başına durduğu bir tanrısallık panteonu verilmiştir. Buna göre Obatala (Orişa-Nla) Olodumare'den sonra ikinci sıradadır ve diğer bütün Orişalar onun üzerinden Olodumare'ye bağlıdır. Bununla birlikte Orunmila ve Eşu Olodumare ile direk bağlantıya geçebilir şekilde sıralanmıştır. Ogun, Şango, Şopona ve Ela ile birlikte yedi Orişa ismi verilmiştir. Diğer Orişalar ise birlikte değerlendirilerek Obatala yoluyla Olodumare'ye bağlı gösterilmişlerdir.²²

Farklı bir sınıflandırmayı Yoruba bilimci J. O. Awolalu ve Dopamu; yaratılıştaki Orişalar, tanrısallaştırılan atalar ve tanrısallaştırılmış doğa güçleri şeklinde üçe ayırarak yapmıştır.²³ Bu sınıflandırma Orişa denilen tanrısallıkları içeren bir sınıflandırmadır. Yüce Tanrı Olodumare ve diğer ruhsal varlıklar dışındadır. Dolayısıyla Orişaları kendi içinde üç sınıfa ayırmak mümkündür.

Obatala, Orunmila, Eşu, Ogun gibi sayıları çok olan “yaratılıştaki Orişalar”, başlangıçları yaratılış öncesine dayanan ve/veya evrenin ve insanın yaratılış sürecinde etkin olan tanrısallıklardır. Brandon, yaratılıştaki var olan primordiyal, yani başlangıçta var olan Orişaların Obatala, Oduduva ve Orunmila gibi bazılarının Yüce Varlık Olodumare ile doğrudan iletişimde olduklarını, bu nedenle onlara ‘Cennet halkı’ anlamında *Ara Orun* dendiğini, Cennetten geldiklerini ve hala orada olduklarını söylemiştir. Cennetten (*İkole Erun*) gelen bu Orişaların özel ismi *irunmole* ya da *irunmaledir*. Bunlar yaratılan dünyaya ilk yerleşenlerdir ve Yeryüzünde yaşayan kutsal varlıklardır.²⁴ Dünyanın ve insanın yaratılışında etkin olan bu Orişalar insan hayatında rol oynamaya devam ederler. Ancak burada yaratılıştaki hem cennet, hem gök ve hem de yerde rol oynayan bu tanrısallıkların temel

²¹ Anda, *Yoruba*, 9.

²² Muzi-Pasi E. Shumba, *Structures and Ideas in Soyinka's Madmen and Specialists* (A Thesis for the Degree of Master of Arts, Department of Drama, University of Alberta, 1973), 32.

²³ Ikechukwu Anthony Kanu, “The Dimensions of African Cosmology”, *Filosofia Theoretica: Journal of African Philosophy, Culture and Religion* 2/2 (2013): 540-541.

²⁴ Asante, “Ilé-Ifè”, 505.

görevlerinin insan hayatına karışıp insanlarla Olodumare arasında aracılık vazifesi gördükleri alanda, yani dünyada yer alan varlıklar olmayıp tanrısal âlemi ifade eden görünmeyen âlemde canlılıklarını sürdüren kutsal ve tanrısal varlıklar olduklarını belirtmek gerekir. Dolayısıyla yer ile gök arasındakilerin, bu arada insanın yaratılışında Orişaların insanın beş duyusuyla algılayamadığı bir yeryüzüne indiklerini düşünmek akla uygundur. Aksi düşünülse Orişaların insanlar gibi cisimleştiği söylenmiş olur. Ancak Orişalar yeryüzünün cisimleşmiş varlıkları değildir ve Orişalaşma varsa bu da tanrısal âlemde yere inme değil yerden tanrısal âleme yükselme şeklindedir. Ayrıca Orişa gibi bir tanrısal varlığın en temel özelliği beş duyuyu algılayamayan varlıklar olmalarıdır. Onların yaşadığı veya ziyaret ettiği yeryüzü yaratılmış yeryüzü değil, yaratılıştaki tanrısal âleme ait yeryüzüdür. Ayrıca yaratılmış gök ve yer görünmeyen tanrısal âlemin içindedir. Çünkü yaratılışın mekanı bu tanrısal âlemdir ve dünya tanrısal âlemde yükselmiştir, yaratılmıştır.²⁵ Neimark, onların Cennetten çıktıklarını ve geri dönmediklerini, insanoğlu ile Olodumare arasındaki ilişkide görevlerinin devam ettiğini, insanın Olodumare'yle tek bağlantı kurma yolu olduğunu söylemiştir. Onların İköle Erun'a, yani Cennet ya da göksel âleme döndüğünü de ifade etmiştir. İnsanlarla ilişkilerine verdiği örnekte, insanların onların İköle Aye'de, yani yeryüzünde kaldıkları görev sürelerinde çok sevdiği cisimler vasıtasıyla iletişimi sürdürdüklerini belirtmiştir.²⁶ Dolayısıyla Cennete geri döndüklerini ifade etmiştir. Burada yine görünmeyen âlem algısının devrede olduğu anlaşılır. Görünmeyen âlemde varlığını sürdüren Orişaların tıpkı yaratılıştaki olduğu gibi tanrısal âlemde yeryüzüne, yeryüzünden göksel âleme gitmeleri söz konusudur. Çünkü onların aracılık görevi her iki âleme de gitmelerini gerekli kıldığı gibi görünmeyen âlemde insan dünyasına inebilmelerini ve tanrısal âleme yükselebilmelerini olanaklı kılmaktadır. Aslında bu nasıl bir varlık olduklarını da gösterir, tanrı ile insan arasında, ne tanrı ne de insan olan kutsal tanrısal varlıklardır.

Orişalaşmayı ifade eden “tanrısallaşmış atalar” (ilk insan ve ilk kral Oduduva veya Şango gibi), yaratıldıktan sonra bu dünyada yaşamış olan insanlardır ve öyle etki etmişlerdir ki soyundan gelen-

²⁵ Seyfeli - Kul, “Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılış ve Ölüm Sonrası Hayat”, 244, 246.

²⁶ Philip John Neimark, *The Way of The Orisa: Empowering Your Life Through The Ancient African Religion of Ifa* (San Francisco: Harper Collins Publishers, 1993), 58-59.

ler hafızalarını yüceltmeye ve yükseltmeye devam etmişlerdir. Onlar kral, erkek ve kadın kültür kahramanları, savaşçılar ve kültüre ve sosyal yaşama destekleri aracılığıyla insan yaşamı ve Yoruba toplumu üzerinde büyük etkiye sahip olan şehir kurucularıdır. Yoruba geleneğinde, bunlar doğal bir güç üzerinde kontrol kurabilen ve o güçle dayanışma bağı oluşturabilen, bu olağanüstü güçlerin yıkıcı yönlerini düşmanlara yöneltirken yararlı eylemlerini kendilerine çeken tanrısallaşmış atalardır. Bu gücü kontrolde, iletişimde başarılı olmak için bu atasal Orişaya sunu ve kurban takdimlerinde bulunurlar. Etkili bir yaşam sonrasında bu insanlar görünmez olurlar ve Yoruba geleneğine göre sık sık olağanüstü bir tutum sergilerler: onlar ya yeraltına dalarlar ya da zincirler üstündeki göklere yükselirler; onlar kendilerini intihara adanmış ve ölmemişlerdir; onlar taşa dönüşmüşlerdir; onların görünmemesi gerçek ölüm değil bir Orişaya dönüşmedir.

Yorubaların birkaç tanrısâl âlemin Orişasının bir zamanlar hala mevcut olan Yoruba kasabalarının şefleri ya da kralları olduklarını gösteren sözlü gelenekleri vardır. Bu Orişalar ortadan kaybolduğunda, çocukları onlara kurban sunmaya ve Orişanın dünyadayken gerçekleştirdiği törenlere devam etmeye başlarlar. Bu ibadet bir nesilden diğerine geçer. Kendi bölgelerinde insanlar bu Orişalara tapan ve saygı duyan gruplar oluştururlar ve yaşadıkları kasabaların dini ve sosyal organizasyonlarında kendi kült grupları için bir yer temin ederler. Sonunda yerel bir Orişâ kültü diğer yerleşim yerlerine sıçrayabilir ve onların Orişâ dua ve kurban geleneği daha geniş çapta bilinebilir. Bununla birlikte, diğer tanrısallaştırılmış atalara saygı organize oldukları şehirlerle sınırlanmış kalırlar, hatta bazen belli aileler veya soylarla sınırlanırlar.²⁷

Yorubalar cadıların ve büyücülerin bir erkeğe zarar veremediğine ve atalarının “uyumadığı” veya onu ihmal etmediği sürece kötü ilaçların onun üzerinde etkili olamayacağına inanırlar. Bir erkeğin zorluk durumunda atasına “*Baba mi, ma ma sun*” (Babam uyuma) dediğini duymak yaygındır. Bu, ataya uyanık ve yardımsever olması için bir müracaattır. Bir kadın zor ve uzun süren meşakkatli bir durumdaysa aile reisi kehanete başvurur. Eğer ataların bir nedenden ötürü kızgın olduğu ortaya çıkarsa keçi, şarap, kola fıstıkları veya hastaya ait bir elbiseyi hediye olarak

²⁷ Asante, “Ilé-Ifè”, 505.

sunar ve şuna benzer şeyler söyler: “Ah! Büyükbabalar (sırayla ataların adları zikredilir), yardım için sana geldim. Küçük kızınız *Iyabo*, zahmet çeken (emek veren). Sözcü, onun bir aile yaşantısını çiğnediğini veya sizi ihmal ettiğini söylüyor. O aptal, küçük bir kız. Ben, aile reisi olarak, onu affetmeniz için size müracaat etmek için buradayım, lütfen. O, çok büyük bir dişi keçi, birkaç kola fıstığı, bir şişe şarap ve güzel bir elbise getirdi. O güvenli bir şekilde kurtulduğu zaman bu keçiyi kesmek için buraya getireceğiz. Bu yüzden, bugün sizi hatırlayan bizlere doğumu verdiğin gibi sizden *Iyabo*'yu acısından kurtarmanız ve onun iyi olması için yalvarıyoruz.” Kadın kurtulduğu zaman bu sefer adağını yerine getirmeye gelir. Bunu, görünmemelerine rağmen ataların huzurda olduğuna inandıkları aile ziyafeti takip eder.²⁸ Bununla birlikte bütün atalar Orişaya dönüşmez. Yorubalar sadece iyi atayı saygıyla anarlar. İyi ata, yeryüzünde iyi bir hayat yaşayıp huzurla ölen kimsedir. Kötü ata ise asla anılmaz. Bu noktada ritüel bağlılığın yanı sıra *iwaya* (karakter) büyük önem verilir. Bunun insanı hayvandan ayıran tek şey olduğunu kabul ederler. Yani iyi bir kişi, iyi bir *iwaya* sahip olandır. Yorubalar bir kişiye “*o se'nia*” (o bir insanın davranması gerektiği gibi davranıyor) dedikleri zaman o kişinin hayatında insanlarla iyi ilişki kurduğunu ve doğru bir kişi olduğunu ima ederler. Yorubalarda iyi karakterli birisine iyi doğmuş birisi olarak davranan anlamında “*omoluwabi (omo-on'-iwa-ibii)*”, kötü karakterli kişiye de bir insanın kötü bir takliti, ahlaksız anlamında “*enia-k'enia*” derler. Yani burada kişiye kendi olmaya bağlı olarak bir değer biçme vardır.²⁹

176 | db

“Kişileştirilmiş doğa güçleri”nin bir kısmı (hem tanrılaşmış ata ruhu hem de doğal bir güç olan Şango veya Oşun gibi) Orişalarla ilişkilidir. Yorubalar insanlar için çok yönlü ve yararlı fonksiyonlara sahip doğal dünyanın herhangi bir unsurunun içinde yaşayan bir ruhu olduğuna inanırlar. Bu ruhlardan bazıları diğerlerine daha üstün konumda olan Orişa kabul edilir. Bu Orişalar yeryüzüyle ilişkili nehir, göl, lagün, dağ, ağaç ve rüzgâr gibi doğa varlıklarıdır. İbadet doğal fenomenin içinde, sıklıkla bu fenomenin kendisini gösterdiği yerde onunla birlikte yaşadığına inanılan Orişaya, ancak Tanrısal âlemle kurulan ilişkide onu aracı kabul ederek yönelir.

²⁸ J. Omosade Awolalu, “The Yoruba Philosophy of Life”, *Présence Africaine* 73 (1970): 27.

²⁹ Awolalu, “The Yoruba Philosophy of Life”, 24-25.

Bahsedilen doğanın bu spesifik güçleri Orişanın bir parçasıdır, çünkü Orişa kültü kendisini kendisine yönlendirir. Ancak, Orişa bu doğal güçlerin sadece bir yönüdür. Disiplinli ve kontrol edilebilir olan böyle bir Orişa, ritüel araçlar kullanan insanlar tarafından geliştirilebilen doğal bir gücün bir parçasıdır. Her zaman keşfedilebilecek, ancak hiçbir zaman tam olarak bilinemeyen doğal gücün, doğanın her zaman vahşi kalacağı ve tanımdan kaçacağı bir yönü vardır. İnsanoğlunun yararına Orişa, insanlık ve doğanın bu insan tarafından evcilleştirilemeyen, insan tarafından kontrol edilemeyen bir kısmı arasında dururken insanın doğasını tam anlamıyla kontrol altına alarak bu doğal güçler arasında arabuluculuk yapar.³⁰

Bu üç sınıf Orişanın da hem mitoloji kanalıyla tanrısallıkla hem de geleneksel Yoruba halkının tanrısallıkla kurduğu ilişkide açığa çıktığı insanlık âlemiyle bağlantısı vardır. Bu ilişkinin iki yönü de sanaldır ve geleneksel Yoruba dininin temel inançları içerisinde yer alır. Orişaların tek görünür olduğu yer Yoruba yaşamıdır. Ancak yaşamdaki yerleri Orişaların mitolojiye dayalı özellikleri ve Yüce Tanrı Olodumare ile insan arasındaki iletişimde ifadesini bulan görevleri ile açığa çıkmaktadır.

II- Orişaların Genel Özellikleri

Geleneksel Yoruba dininde Orişaların varlık olarak yerlerini belirlemek ve bu dinin bütünündeki konumları ve anlamlarıyla Orişa fikrinin anlaşılması için önce Orişaların ne tür bir varlık olduklarının ortaya konması gerekir. Çünkü bazı araştırmacılar bu tanrısallıkları birer tanrı olarak kabul etmekte ve öyle sunmaktadır. Bununla birlikte, Olodumare'nin Yüce Tanrı ve Orişaların tanrısallıkları olduğu fikrine sahip araştırmacılar da vardır.³¹ Aynı fikirde olan Idowu, Orişaların yaratılıştaki ve dünyanın teokratik idaresinde Olodumare'nin isteğine göre O'na hizmet ettiklerini söylemiştir.³² Bu doğrultuda Orişaların özellikleri, icra ettikleri görevler, sahip oldukları güç ve yetkiler incelendiği takdirde onların ne tür bir varlık oldukları açıklığa kavuşacak durumdadır.

Orişaların kimliğini öncelikli olarak onların Olodumare karşısındaki konumları belirleyicidir. Bunu da mitolojiden takip etmek mümkün ve uygundur. Mitolojiye göre Orişaların en genel

³⁰ Asante, "Ilé-Ifè", 505-506.

³¹ Seyfeli - Kul, "Olodumare/Olorun", 2019, 29-36.

³² Idowu, *Olodumare*., 57.

özellikleri, onları Tanrı diye tanımlamaktan uzaklaştıran ve yaratılmış diğer varlıklarla benzerlikleri olduğunu gösteren eksik ve noksan olmalarıdır. Bu genel özellik temelde bazı ikincil derecedeki özellikleriyle doğrudan ilgilidir. Bu ikincil özellikler, güçlerini aşeden yani Olodumare'den almaları, Olodumare'ye secde etmeleri, onları Olodumare'nin görevlendirmesi, O'nunla insanlar arasında aracı konumunda olmaları ve bazı yönlerden insanlara benzemeleri gibi özelliklerdir.

Güç ve enerji anlamındaki *aşe* aslında Olodumare'nin kendisidir. Olodumare'den yayılan bu enerji Orişalara da verilir.³³ Örneğin Orişa Eşu'ya Olodumare, özel olarak *aşenin* (kutsal enerji) gücünü verir ve *aşeyle* gücümü göstereceksin der.³⁴ Dolayısıyla onların gücü aslında kendilerinden değildir. Bu özellik onların eksik ve noksan olduklarını gösterir. Aynı şekilde mitolojide Olodumare'nin önünde secde etmeleri yüce olanın Olodumare olduğunu ve yine onların tıpkı insanlar gibi eksik ve noksan olduklarını göstermektedir. Yaratılış mitolojisinde Orişalar tek tek Olodumare'nin huzuruna çıkarlar. Onların huzura çıktıklarında ilk yaptıkları şey secdeye kapanmak, diz çökmek ve sözleriyle O'nu yüceltmektir.³⁵

178 | db

Eksiklik özelliklerini ilgilendiren diğer bir ikincil derecedeki özellikleriyse yaptıkları işleri aslen Olodumare'nin görevlendirmesiyle yapmalarınıdır.³⁶ Bu, külli iradeye sahip olmadıklarını ve cüzi iradelerini Olodumare'den aldıklarını gösterir. Bu eksikliği mitolojide Olodumare'nin Orişalara tek tek görev vermesinde (onlara birer görev kapsülü yutturur) görmek mümkündür. Tek tek farklı ve sınırlı görevlere sahip olmaları tıpkı insanlar gibi eksik ve Yüce Tanrı'ya meyilli olduklarını ifade etmektedir.

Mitolojide adı geçen tüm Orişalar Olodumare'ye secde ederler, güçlerini ve görevlerini O'ndan alırlar ve vazifelerini yapmak üzere gönderilirler. Tanrısal âlemdeki bu prototip davranışlar, özellikle secde Yüce Tanrı'yı yüceltmenin zirvesini açık etmektedir. Aynı zamanda insan için yeryüzünde yapılması gerekene işaret etmektedir. Orişaların insanlar nezdindeki konumuna işaret eden bu özellik

³³ Seyfeli - Kul, "Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılış ve Ölüm Sonrası Hayat", 18.

³⁴ *Bibeli*, 4-5.

³⁵ *Bibeli*, 3-15.

³⁶ *Bibeli*, 3-14.

onların Olodumare ile insanlar arasında aracı vazifesi görmeleri ve insana benzeyen özelliklere sahip olmalarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla bu nokta, Orişaların insanı Olodumare önünde temsil ettiklerini ve insanların isteklerini O'na ileten aracı konumunda olduklarını gösterir. İnsanın durduğu yer bakımından Orişaların bir değerlendirilmesi yapıldığıdaysa tanrısai âlemdeki rolleriyle yaşayan insan için bir örneklik, bir prototip davranış modeli ortaya koydukları görülür. Bu, aynı zamanda asıl tapınma objesinin, asıl yönelişin Olodumare'ye olduğunu hatırlatır. Orişalar görünmeyen âlemin tanrısai varlıkları olarak sınırlı güçleri ve görevleriyle insanı temsil ettikleri tanrısai âlemde Yüce Tanrı Olodumare'ye yönelmiş durumdadırlar. Bu özellikleriyle Tanrı olarak kabul edilmeleri mümkün değildir.

Her bir Orişanın üç temel yönünden bahsedilir. Bunlar, fiziksel (bir doğa nesnesi ile ilişkisi), ruhsal (tanrısai) ve beşeri (insani duygular, değerler vs.) yönlerdir. Her bir Orişanın bir element, renk, insani duygu ve insani uğraş/görevle ilişkisi vardır.³⁷ Bu üç yön, Orişanın aslında iki âlemle, tanrısai âlem ve dünya, görünmeyen âlem ve beş duyuyla algılanan âlem, ilişkisine göndermede bulunur. Fiziksel ve insani yönü dünyayı, ruhsal olan da tanrısai âlemi ifade eder. Yaşam alanı tanrısai âlem olan Orişaların insan dünyasına dokunduğuna inanılır. Bu, ister atasal olsun, ister doğa varlığı olsun bütün Orişalar için geçerlidir. Orişaların görev ve özellikleri, Yoruba yaşamına etkileri de yine bu iki âlem fikrine göre biçimlenmiştir. Dolayısıyla Yorubalar, bu beş duyuyla algılanmayan varlıkların önce varlığına inanırlar. Sonra, onlarla fiili ilişki içerisine girerler. Bu, adeta onların bu âlemde yaşadığına inandıklarını ortaya koymaktadır.

Mitlerden anlaşıldığı üzere Orişalarda dikkat çeken özelliklerden biri tanrısai/ruhsal varlıklar olmalarına rağmen insani özellikler taşımalarıdır. Buradaki insani, beşeri özelliklerle tanımlanmalarını mitlerde görmek mümkündür. Mitlerde onlar da kavga eder, düşmanlık veya anlaşma yapar ya da en sevdikleri yiyecekler ve içecekler, yapmaktan hoşlandıkları özel oyunları vardır. İnsanı şekillendirme görevi verilen Orişa Obatala mitinde bu oldukça belirgindir.³⁸ Üstelik insanlar bazı Orişaların kötü ni-

³⁷ Amanda D. Concha-Holmes, *Who is Nature?: Yoruba Religion and Ecology in Cuba* (A Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, University of Florida), 179.

³⁸ *Bibeli*, 12-17.

yetlerinden korkar ve onlara yardım için değil de sakınma için ibadet eder ve kurban sunarlar. Haberci Orişa olan Eşu'ya, tamamen bu şekilde olmasa da bazı zamanlarda onun kandırmacalarından korunmak için dua ve sunularda bulunulur.³⁹ Yoruba dini geleceğinde, Orişalar onların adanmışlarına çok sayıda nimetler verir ve onların adına Yüce Tanrı'yla iletişim içinde olurlar. Ayrıca eril ve dişil Orişalar bulunurken her iki cinsi temsil eden Orişalar da vardır. Örneğin Oduduva, bir mitte eril başka bir mitte dişil figür olarak gösterilir.⁴⁰

Bahsi geçen özellikler Orişaların hem tanrı hem de insanlar gibi yaratılmış yeryüzü varlıkları olmadıklarını göstermektedir. Orişaların kimliklerini daha açık hale getirecek hususlardan birisi onların görevleri, yapıp ettikleri ve insanlarla ilişkileridir.

III- Orişaların Genel Görevleri

Orişaların en genel anlamıyla en çok bilinen görevlerinden ilki yüce varlık Olodumare'nin yardımcıları olmalarıdır. Bu, görevlerini O'nun emriyle ve O'nun adına yapmalarıyla ilgilidir. Olodumare'den aldıkları *aşe*, yani enerji ve güç ile yaratılış sürecinde ortaya koydukları işler, Orişa Obatala'nın insan bedenini şekillendirmesi gibi, bunu göstermektedir. Burada dikkat çeken önemli bir nokta, her bir Orişanın, mitolojide Olodumare'nin verdiği bir kapsülle yutulduğunda kazandıkları kendine has bir yeteneğe ve belli bir göreve sahip olmasıdır. Bu yetenek genellikle sadece bir Orişada bulunur, bir diğerinde bulunmaz. Olokun'un sular ile ilgili bir gücü varken Ogun'un demir ve metal ile ilişkili güçlerinin bulunması gibi. Dolayısıyla onların insanlardan farklı olağanüstü varlıklar olmaları Yüce Tanrı Oldumare gibi veya O'nun kadar donanımlı olmalarını sağlamadığı gibi, bilakis O'ndan eksikliklerini de göstermektedir. Orişalar tanrı olabilecek kadar donanımlı değildirler. Tanrı vasfı, kaynağı kendisinden olmayan tek veya birkaç güç, yetki ve hakimiyet ile sınırlı olamaz. Bundan dolayı sahip oldukları güçler noktasında sınırlı olan bu varlıkların tanrı değil, ancak birer tanrısal görevi icra etmek üzere yaratılmış ve seçilmiş tanrısal varlıklar olduklarını söylemek doğru olur.

³⁹ Anda, *Yoruba*, 33.

⁴⁰ Maulana Karenga, "Oduduwa", *Encyclopedia of African Religion*, ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama (California: SAGE Publications Ltd., 2009), 474-475.

Orişaların en önemli görevlerinden birisi, insan ile Yüce Tanrı Olodumare arasındaki bağlantıda aracı konumunda olmalarıdır. Yani Orişaların insan hayatındaki yeri tanrısai/kutsal olan ile iletişime geçmeyi sağlamasıdır.⁴¹ Geleneksel Yoruba dininde, Olodumare'nin doğrudan tapınıldığı veya O'nunla iletişime geçildiği bir mabet, somut bir ritüel nerdeyse hiçbir yerde yoktur. O'nun için yapılan bir sunu veya kurban da yoktur. Bu, Yorubaların bütün tanrısai isim ve sıfatları kendisine verdikleri tek Yüce Tanrı fikri ile ilgili bir durumdur. Dolayısıyla Olodumare dışında başka bir varlığa, Orişalara da bu kuşatıcı ve ulaşılmaz özellikleri vermemektedirler. Yorubalarda somut ibadet Orişalaradır. Idowu, sıradan gözlemcilere göre Yoruba dininde nesnel fenomenin Orişalar ve onlara bağlı kültler olduğunu söylemiştir.⁴² Bu durum bazı araştırmacılarda onların Tanrı olduğu algısına yol açmıştır. Orişaların Tanrı olarak kabul edilmesinde rol oynayan hususlardan birisi onlar adına kurbanlar sunma ve onlara dua etmedir. Ancak bu durumlarda insanlar isteklerini Olodumare'ye ulaştırmalarını isteyerek onları aracı konumuna yerleştirmektedirler. Idowu, Olodumare tarafından hayata geçirilen Orişaların her birinin kendilerine ait görevleri olduğunu ve dünyanın yaratılışı ve teokratik idaresinde O'nun bakanları, vekilleri olduklarını söyler.⁴³ Bazı araştırmacılar Idowu'dan faydalanarak Orişaların Yüce Tanrı'nın çeşitli tezahürlerini insanlara gösterdiklerini belirtmişlerdir. Buna göre Şango ve Ogun Olodumare'nin gazabını, Orunmila bilgeliğini, Obatala ve Oduduva gibi diğer Orişaların O'nun yaratıcı yeteneklerini temsil ettiğini söylemişlerdir. Balogun temsil konusunu bedenlenme olarak çevirmiştir.⁴⁴ Idowu ise Orişaların (Obatala)'nın ve Orunmila'nın bahsi geçen konularda Olodumare'nin vekili olduklarını söylemiştir.⁴⁵ Her birinin Olodumare'nin bir gücünü temsil etmesi, O'nun vekili olması verdiği enerji ve güce muhtaç görevleriyle ilgilidir ve bu görev de O'nun tarafından verilmiştir. Dolayısıyla O'nun herhangi bir gücünü temsil etmeleri, vekili olmaları anlaşılır bir durumdur ancak Orişaların Olodu-

⁴¹ Asante, "Ilé-Ifè", 503.

⁴² Idowu, *Olodumare*., 107.

⁴³ Idowu, *Olodumare*., 18, 106.

⁴⁴ J. Pemberton, "A Cluster of Sacred Symbols: Orisha Worship among The Igbomina Yoruba of Ila-Orangun", *History of Religion* 17/1 (1997): 6; Oladele Abiodun Balogun, "The Nature of Evil and Human Wickedness in Traditional African Thought: Further Reflections on The Philosophical Problem of Evil", *Lumina* 20/2 (2009): 7.

⁴⁵ Idowu, *Olodumare*., 75.

mare'nin bedenlenmiş hali oldukları iddia edilemez. Çünkü bu durumda, Yoruba aklında yer alan yüce ve her şeyi ile kusursuz ve eksiksiz Olodumare ile çelişen, O'na denk veya O'nu bütünleyen bir tanrı veya tanrılar fikri ortaya çıkar. Ayrıca inkarnasyonda bir tezahür söz konusudur, yani tanrının kendisi o bedene zuhur eder. Bir görünüm olduğu için de aslında tanrının kendisi değildir. Bazı dinlerde tanrının kendisi olduğu fikrinin yer aldığı bedenlenmeler vardır. Ancak Yorubalar Orişaların Olodumare'nin kendisi olduğu fikrinde değillerdir. Hatta Orişaların Olodumare'nin farklı özelliklerinin bedenlendiği varlıklar oldukları da söylenemez. Olodumare, Orişalara güç dağıtmıştır, ancak kendisini bir Orişa olarak göstermiş ya da Orişalar olarak tezahür etmiş değildir. Ayrıca burada bir varlığın tezahüründen değil, o varlığın gücünün, yeteneğinin tezahüründen bahsedilmektedir. Dolayısıyla, böyle bir tezahür Tanrı'nın tezahürü değildir. Orişaların aracı konumunda olmalarının diğer bir yönü insanları Olodumare huzurunda temsil etmeleridir. Olodumare'yi insanlar yanında temsil etmesiyle aynı doğrultuda olan bu husus onların aracılık özelliklerini vurgular. Böylece insanlar gibi varlıklar olmadıkları da buradan anlaşılır. Çünkü onlar tanrısal âlemin tanrısal varlıklarıdır. Bu, Orişa olmuş atalar için de geçerlidir.

182 | db

Orişaların diğer önemli bir genel görevleri insan hayatını kolaylaştırmalarıdır. Bundan dolayı, her bir Orişanın insan hayatını kolaylaştıran bir yeteneği bulunur. Örneğin, İfa (Orunmila)'ya başvurarak yapacakları işin hayırlı olup olmadığını veya hangi Orişaya müracaat etmeleri gerektiğini sorarlar. Zenginlik ile ilişkili Orişa, nehir ve okyanuslardan gelen Olokun ve Aje'dir. Aje, ekonomik durum ve zenginlik ile ilişkilendirilen Orişadır. Zenginliği, ticareti, ekonomik gelişmeyi kontrol eden ruhsal ve tanrısal güçtür.⁴⁶ Orişaların, insan hayatını kolaylaştıran bir özellikte olmaları insanların kutsal bir güç tarafından korunduğunu da göstermektedir. Çünkü kutsaldan gelen, kutsaldan güç alan ve beşeri özelliklerle vasıflandırılan bu varlıklar, yine kutsaldan bir parça taşıyan insan ve dünya hayatının sürdürülmesinde vazifelid-irler.

⁴⁶ Oladiti Abiodun Akeem - Oyewale Peter Oluwaseun, "The Yoruba Concept of Ola in African Society: A Historical Overview", *World Scientific News* 80 (2017): 66-67.

Orişalar ile ilgili başka önemli bir genel görev Orişaların insanlarla ilişkisini ifade eden toplumsal ve bireysel huzuru sağlamalarıdır. Bundan dolayı toplumun hepsinin inandığı ve müracaat ettiği genel Orişalar olduğu kadar kişinin ya kendisinin seçme ya da başvurulan bir İfa rahibi tarafından belirlenme yöntemiyle koruyucu olarak tuttuğu Orişalar da vardır. Olodumare'nin yardımcıları ve O'nun adına uygulayıcı konumunda olan Orişalar, aynı zamanda sosyal ahlakın koruyucusu olarak da davranırlar. Eğer, kişinin danıştığı ve kurban sunduğu bir Orişa isteğini yerine getirmekte zayıf kalırsa yine ilk müracaat edilen Yüce Varlıktır, yani Yüce Tanrı Olodumare'dir. Böyle bir durumda kişi O'ndan Orişasını değiştirmesini veya onu işe yaraması için uyarmasını ister. Bir Yoruba söylemi şöyledir: “*Orisa bo le gbemi semi, bi o se bami*”, yani “eğer Orişa benim durumuma yardım edemezse, beni daha kötü de yapmamalıdır”.⁴⁷ Ayrıca Yorubalar, Yüce Tanrı'nın yardımını elde etmek ve O'nu veya bir sıfatını onaylamak için çocuklarına Tanrı'ya ilişkin anlamlar içeren teoforik (tanrı adını kapsayan) isimler verirler. Bunun yanında Yorubalar, tanrısallıkların toplumsal kuralları ve normlara uymayan kişiyi felaketler ve talihsizliklere uğratarak cezalandırdıklarına, onlara uyan kişiye de bereket ve lütuf vereceklerine inanırlar. Ataların Yoruba toplumunda oynadıkları rol çeşitli yardım, destek ve çarelerin korunması ve bağışlanması bakımından iyilikseverliğin ötesindedir. Koruyucu olarak atalar toplumun tabularını çiğneyenlere felaket getirirken onları saygıyla koruyanları mükafatlandırır. Soylarını gözetmek, aile ilişkilerini ve kabile normlarını korumak ataların göreviyken onların soyunun da atalarıyla dostluk ve yakınlığını sürdürme görev ve hizmetleri vardır. Bu ilişkiyi sürdürmede temel rol oynayan uygulamalar hem yıllık hem de günlük ibadet ve kurban sunularıdır.⁴⁸

IV- Orişaların Kimliği: İnsanlarla İlişkisi

Geleneksel Yoruba dininde insan ve Orişalar arasındaki ilişki dünya hayatıyla sınırlı olduğu görülmektedir. Verilecek olan örneklerde de görüleceği üzere Orişalar yaratılıştaki insanı dünya hayatı için hazırlamakla görevlendirilirken onları insan yapan asıl

⁴⁷ Akande, “A Re-Interpretation of African Philosophical Idea of Man and the Universe: The Yoruba Example”, 141.

⁴⁸ Joseph Adyinka Olanrewaju, “The Relationship Between People and Supernatural Beings in Yoruba Traditional Culture”, *Journal of Adventist Mission Studies* 5/2 (2009): 43-46.

maddeyi Olodumare vermiştir. Yine aynı şekilde insanın dünya hayatı sonlandığında onu yargılayacak ve yaşadığı hayata göre ödül veya cezayı verecek olan yine Olodumare'dir. Bu itibarla insan ve Orişalar arasındaki ilişki işlenirken bu ilişkinin çoğunluk olarak ibadet merkezli pragmatik bir ilişkiye dayandığı görülür. Orişaların insanı sadece dünya hayatında yönlendirebildikleri, dünya hayatının zorluklarında yardım edebilmeleri yani kısaca görev yeri olarak insanın dünya hayatı sahnesinde ortaya çıkmaları da onların insanla ilişkisinin sınırlı bir zamanda -doğumdan ölüme dek- ve sınırlı bir mekânda -dünya, yeryüzü- gerçekleştiği anlaşılır.

Geleneksel Yoruba toplumunda dini yapı bir hiyerarşi içerisindedir. Bazı araştırmacılar bu yapının bir ataerkil bütünlük ile başladığını ve büyük bir yaşlılar heyetine, memurlara ve en yüksekte krala ulaştığını ileri sürer. Burada kral politik monarşik bir yapıdadır ve "Baba" figürü ile desteklenir. Yorubalarda her kralın farklı pozisyonlarda görev alan birçok şefi bulunur. Ciddi konular, ölüm, savaş gibi toplumsal konular uygulamaya geçmeden önce krala sunulur, danışılır ve görüşülür. Bir krallık, başında 'Baale' (bir grubun, şehrin, yerleşim yerinin başı) denilen kişilerin olduğu farklı bölgelere ayrılır. Her *Baale*, aynı zamanda kralın kabinesi gibi görev yapan kendi yerel şeflerine sahiptir.⁴⁹ Ayrıca, Yoruba halkı arasında dini görevlerin icra edilmesi ile görevli bir üst kurul bulunur. Din adamı sınıfı da denilebilecek bu kurul Obgoni cemiyeti olup dini, politik ve tüzel doğasıyla birçok fonksiyona sahiptir. Cemiyet üyeleri, Yer tanrıçası İle'ye (Oduduva olarak da bilinir), yani tüm hayatın anasına saygıda ayırt edilirler ve buna bağlıdırlar. Çoğunlukla İle'ye yiyecek ve içeceklerle hediyeler sunarlar. Birincil ikametgâhı dünya olan atalar ile yaşam arasında ayrıcalıklı araçlar olarak düşünüldüğünde Obgoni cemiyetinin rahipleri genellikle Kral'a atadan destek gibi bir dizi hassas meseleyi belirlemek amacıyla sık sık kâhine danışmak için davet edilirler.⁵⁰ Her şehir ve bölge kendi Ogboni çadırına sahiptir ve üyeler geleneksel şifre ve sembollerle birbirlerini tanırlar. Alafin, tüm Ogboni cemiyetlerinin

⁴⁹ Cornelius Olusegun Oyemomilara, *Towards Contextualization of Worship: A Challenge to The Nigerian Baptist Convention* (A Thesis Submitted for the degree of Ph.D. in the Faculty of Humanities, University of Manchester, 2012), 69.

⁵⁰ Ama Mazama, "Ogboni Society", *Encyclopedia of African Religion*, ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama (California: SAGE Publications Ltd., 2009), 479.

şefidir. En büyük konumu rahiplerin başı olmasıdır ve ona “*Ekwji Orisjm*”, yani “*Orişalara mesaj gönderen*” denir.⁵¹

Yoruba yaşam alanı boyunca Orişaların değişik pozisyonları değişik krallık ve şefler ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin antik İfe ve Eski Oyo’nun geleneksel krallıkları, kendi bölgelerini ve bağlı kasabalarını krallık Orişa kültürünün desteğiyle yönetmektedirler. Bu krallıklar *oba* adı verilen kralın sorumluluğundadır ve sivil şefler ve mülkiyet sahibi kralların farklı geleneksel soy çizgilerinde idare edilir. Tüm Yoruba kralları *ekeji Orişaya* veya tanrısallık varlıklarına hükmettiği için, Yoruba yaşam alanının siyasi topografyasını biçimlendiren ünlü kralların hizmet ettikleri Orişa ile birleşmiş olmaları, onlarla aynileşmeleri söz konusudur. Şango’nun önceki Oyo İmparatorluğu’nun (*ajele* ve *lari* Şango rahipleri tarafından yönetildiği gibi) politik-ritüel egemenliğini yansıtan Pan-Yoruba tanrısı olarak öne çıkması belki de en iyi bilinen emperyal gücün ruhsal kırılmasıdır. Oşogbo’daki Oşun veya Oyo’daki Şango gibi güçlü kraliyet kültürüne sahip olan merkezi krallıklarda, tek Orişayı kent patronu olarak belirleme eğilimi vardır.⁵²

Nasıl bir varlık olduklarını ortaya koymada, Orişaların özellikleri ve icra ettikleri görevler dışında dikkate değer bir konu da Orişa tutma, Orişayla ilişkiler ve ona gösterilen saygı, kurban ve sunular etkili ve önemlidir. Araştırmalar Yorubaların dini yaşamlarında yönelmek için iki şekilde Orişa tuttuklarını ortaya koymuştur. Birincisi babası ya da annesi tarafından tutulmuş bir Orişaya yönelimi devam ettirme şeklindeki daha geleneksel olan yöntemdir. İkincisi ise bir Orişanın kendisini tutması için davet edilmesi şeklindedir. Bu, bireyin yaşam içerisinde kendisine yakın hissettiği, kendisiyle ilgilendiğini düşündüğü Orişayı olağanüstülüklerin yaşandığı şekilde tutmaktır. Bu, biraz da birden fazla Orişa tutabilmekle ilgilidir ve bu nedenle farklı yollarla Orişa tutmak mümkündür.⁵³ Orişa değişimine gelince basit bir olay

⁵¹ A. B. Ellis, *Yoruba-Speaking Peoples of The Slave Coast of West Africa Their Religion, Manners, Customs, Laws, Language, Etc With an Appendix Containing a Comparison of The Tshi, Ga, Ewe, and Yoruba Languages* (London: Chapman and Hall Ltd., 1894), 91, 112.

⁵² Andrew Apter, “Notes on Orisha Cults in the Ekiti Yoruba Highlands: A Tribute to Pierre Verger (Note sur le culte des Orisha dans les hautes terres yoruba: un hommage à Pierre Verger)”, *Cahiers d’Études Africaines* 35/138/139 (1995): 371.

⁵³ George Eaton Simpson, “The Shango Cult in Nigeria and in Trinidad”, *American Anthropologist* 64/6 (1962): 1215.

değildir. Birey günlük yaşamında karşılaşmış olduğu kötü talihlerle ve kötü durumlarla baş edemiyorsa ve bunda Orişasının yardımını göremiyse yeni bir Orişaya yönelebilir.⁵⁴

Yorubaların ibadet hayatını ifade eden bu konunun değerlendirilmesi Yorubaların ibadet anlayışını da ortaya çıkaracak niteliktedir. Yoruba dini geleneğinde bu tanrısal varlıklarla kurulan ilişkinin bilinmesi istenen bir durum gibi belli amaçlar ve hedefler doğrultusunda belli istek ve dilekler ya da teşekkür mahiyetinde yapılan, çoğunlukla alış-veriş niteliğindeki dua ve uygulamalar olduğu görülür. Bu durum, asıl hedefin, ulaşılmak istenenin Orişalar olmadığını, yapılan dua ve uygulamalarda Orişaları yüceltme maksadı bulunmadığını ve daha çok pragmatik nedenlerden dolayı yapıldığını gösterir. Yani ben sana, senin istediklerini ve sevdiğini veriyorum sen de bana benim istediklerimi ver anlamı taşımaktadır. Bu da Orişalara yapılanlarla Olodumare tapınımı arasındaki temel farkı ortaya koyar. Çünkü Olodumare tapınımda sadece O'ndan isteme ve O'nu yüceltme durumu vardır. Bu özellikler Orişaların birer tanrı değil de aracı veya işlevsel varlıklar olarak kabul edildiğini gösterir. Yorubaların ibadet hayatında en belirgin ibadetlerin başında kurban ve sunular gelmektedir. Sunular hediye anlamı taşıdığı gibi, bir amaç için de yapılabilirler. Yorubaların ibadet hayatında maddi bir unsur olan kurban ve sunuların bu kadar belirgin ve başat bir uygulama olması da yine Orişaların beşeri vasıflara sahip tanrısal varlıklar olmalarından kaynaklıdır. Dolayısıyla onlarla kurulan ilişki de maddi ve beşeri özellikler üzerine kuruludur. Özellikle her Orişaya kurban olarak aynı şeyin sunulmaması, yani genellikle Orişaların mitolojik özelliklerine bağlı olarak beğendikleri ve sevdiğileri şeylerin takdim edilmesi de bunu desteklemektedir. Aslında, buradan Orişanın verilen şeye ihtiyacı varmış gibi bir davranış sergilendiği görülse de insanları tanrısal âlemde temsil eden, onlar için Yüce Varlık Olodumare ile aralarında aracı konumunda olan Orişaların tanrısal âlemin ruhsal ve tanrısal varlıkları olmalarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla biçimi farklı olsa da Olodumare'ye gösterdikleri saygıyı bu tanrısal varlıklara da göstermektedirler ve sunu gibi maddi unsurların değil, onun altında

⁵⁴ Mahmut Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet*, 4. Baskı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 83; Canan Seyfeli, "Geleneksel Kabile Dinleri", *Dinler Tarihi* (Diyarbakır: D.Ü. İlahiyat Fakültesi, 2016), 41.

yatan manevi yön ve gerçek kabul ettikleri sembolik anlamlarla ilgilenmektedirler.

Yoruba dininde tanrısallara yapılan dua ve sunular bölgede ibadet edilen Orişalarla ilgili imgeler ve nesnelere içeren türbe ve tapınaklarda uygulanmaktadır. Her tapınak veya türbe belirli bir Orişaya adanmıştır ve içleri bu Orişa için sembolik eşyalarla doludur. Yorubalar için bu dini objeler tapınağın kendisinden daha önemlidir. Çünkü Orişaların o objelerde yaşadığına inanılır ve bu nedenle bu objelerle rahiplerin gittiği yerlerde yeni tapınaklar oluşabilmektedir. Bu objeler çoğunlukla deniz kabuğu, taşlar ve su kabuğu tasları gibi basit şeyler olur. Bu tapınaklar pazar yerleri, nehir kenarları ve evin içinde ya da etrafında farklı mekânlarda kurulur.⁵⁵

Yoruba dini ibadeti evde başlar. Orişalara tapınımında hane halkı arasında da bir hiyerarşi vardır ve hanenin rahipleri baştır. Tapınaklarda bu hiyerarşi birçok seviyeye ayrılmıştır. Tapınak rahiplerinin bu seviyeleri yaşadıkları inisiyasyon sayısına ve yaşlarına göre şekillenmiştir. Tanrısallıkla ilişkili ruhsal ve tanrısallık hiyerarşinin başında ise evreni yaratan ve canlılığını, yani devamını sağlayan Yüce Tanrı Olodumare bulunur. Eril olduğuna inanılan Olodumare insan âleminden uzakta kabul edilir ve tapınaklarda O'na fiili tapınım gerçekleştirilmez. Olofin ve Olorun diye isimlendirilen iki tezahüründen dolayı, yani bir üçleme oluşması nedeniyle Hıristiyan tanrısına benzetilmiştir. Ancak, göklerin sahibi olarak ifade edilen Olorun ile yeryüzünün sahibi diye nitelenen Olofin Olodumare'nin evrene yansımış ve bütünü tanımlayan iki yönünü ifade etmektedir. Yani bir tezahür söz konusu değildir. Ruhsal hiyerarşide Orişalar Olodumare'nin altında, O'ndan sonra gelirler. Onların en temel özelliği insanlarla Olodumare arasında aracı olmalarıdır. Orişalar iki şekilde var olmuştur: ilki başlangıçta tanrısallık âlemde olan Obatala gibi olan, ikincisi ise başlangıçta yeryüzü varlığı olanlardır. İkinciler Şango gibi bir zamanlar insan iken öldükleri vakit enerjileri taşlara hapsolarak Orişaya dönüşmüşlerdir. İlginç olan hususlardan birisi, kişinin tuttuğu Orişasının çocukları olarak kabul edilmesidir. Ruhsal ve tanrısallık sıralamada Orişalardan sonra Egungun gelir. Egungun ib-

⁵⁵ Kristi Marrero, *Speaking With The Orishas: Divination and Propitiation in The Lucumi Religion* (A thesis for the degree of Master of Arts, the University of Central Florida, 2008), 15.

adet edenlerin atalarıdır. Saygı gösterilen ataların tamamına birden verilen bir isimdir Egungun. Onlara adanmış türbe tapınaklarda atalara saygı sunumu gerçekleştirilir ve saygı sunanların yaşamlarına yardımcı olduklarına inanılır. Atalara tapılmaz, saygı gösterilir ve hayatlarındaki zararlı veya kötü şeylerin kalkması için yardımcı olduklarına inanılır. Atalardan sonra, hiyerarşi insanlar, diğer hayvanlar ve cansız nesnelere tarafından tamamlanır. İnsanlar evreni dengede tutan ritüelleri gerçekleştirmek zorunda oldukları için hiyerarşide diğer yeryüzü varlıklarından farklı bir yeredirler ve bu özellikleriyle eşsizdirler. Onlar ayrıca, kendileriyle birlikte yaşayan canlı ve cansız varlıkların bekçileri ve hizmetçileridirler.⁵⁶

Geleneksel Yorubalarda kurban ve sunular, uygulama noktasında dinin özü durumundadır. İçki ve et türbe tapınaklarda baş sunulardır. Orişalara saygı anlamında ise özellikle çocuklar için teşekkür, iyi sağlık ve yaşamda başarı hedefiyle hediye takdimeleri sunulur. Ayrıca ciddi hastalık, kıtlık ya da kuraklık durumunda teskin amaçlı kurban ve sunular takdimi yapılır. Herhangi bir anlaşmayı değiştirme sırasında onun karşılığı olarak yine kurban ve sunular yer alır.⁵⁷

188 | db

Amerika Kıta'sındaki Yorubalar arasında devam eden geleneksel kurban ve sunular Orişaya göre değişebilmektedir. Bu değişimde temel etken Orişanın özellikleridir. Örneğin Oşun'a mango, portakal ve greyfurt gibi meyve yanı sıra kadın hatlarını gösteren İspanyol balkabakları sunulur. Şango'ya fallik şekliyle dolaylı muz çeşitleri ve kırmızı-beyaz renginden dolayı çilek ve elma sunulur. Obatala'nın ise aydınlık dışı ve beyaz içiyle onun renklerine karşılık gelen ve şekli onun yaşadığı konik dağa benzeyen Anjou armudunu sevdiğine inanılır ve sunulur. Diğer Orişalar için de benzer eşleşmeler kolay açıklanabilir olmamakla beraber vardır ve bunların hepsi gelenekseldir. Orişalar adına yapılan taht niteliğindeki ibadet mekanı yine onların kişiliklerine ve özelliklerine göre yapılır. Örneğin kavşakların, eşiklerin, pazarın ve evin koruyucusu kabul edilen Elegua (Eşu) bu mekânda da merkezi bir yerde durur.⁵⁸

⁵⁶ Marrero, *Speaking With The Orishas: Divination and Propitiation in The Lucumi Religion*, 15-16.

⁵⁷ Şafiu İslam - Md Didarul İslam, "African Traditional Concept of God: A Critical Analysis", *Green University Review of Social Sciences* 2/1 (2015): 11.

⁵⁸ David H. Brown, "Thrones of the Orichas: Afro-Cuban Altars in New Jersey, New York, and Havana", *African Arts* 26/4 (1993): 51-52.

Yorubalarda kurban edilen varlığın kime ve kimin yaptığına göre değişen farklı isimleri olur. *Oba*, Orişalara, *etutu* atalara ve *ipese* ise cadılara ya da Eşu'dan geldiğine inanılan iyi veya kötü enerji için yapılan sunulardır.⁵⁹ Ayrıca yapılan sunu veya kurbanın toplumsal veya bireysel olması da farklı isimlerle anılma sebebidir. Bir kişi için sunulan kurbanı 'kişinin koruyucu ruhu için kurban' anlamında *Ebo Ori*, bir aile kurbanına 'ev halkı için kurban' anlamında *Ebo Agbola*, nahiye halkı için sunulan kurbanı 'açık yolların kurbanı' anlamında *Ebo İgboro* ve şehir halkı için sunulan kurbanı 'tüm şehrin kurbanı' anlamında *Ebo Agbalu* ya da 'kralın kurbanı' anlamında *Ebo Oba* denir.⁶⁰ Aynı şekilde, kutsal mekanlar, ibadetin ve sunuların yapıldığı mekanlar ise kullanım amaçlarına göre farklı isimler alırlar. Bazı kutsal mekanlar *Lie Orişa* (tapınanın evi), *Lie Odi* (Odi'nin evi), *Lie Osugbo* (Osugbo'nun evi) veya *Lie Ogboni* (Ogboni'nin çadırı) gibi isimlerle anılırlar.⁶¹

Yoruba dini geleneğinde tapınak ve kurban kavramlarının varlığı, tapınak görevlilerinin de olabileceğini akla getirmektedir. Bir inanışa göre, kurban sunumu bir rahip veya kral tarafından yapılmalıdır. Pratikte normal kurbanlar rahip veya rahip-kral, bunların yokluğunda ise herhangi bir kişi, belli bir ailenin bir ferdi ya da şehir veya bölgeden bir kişi idaresinde sunulurken büyük kurbanlar sadece rahipler veya rahip-krallar tarafından icra edilebilmektedir.⁶² Bu noktada, toplumsal ibadeti simgeleyen büyük kurbanların sadece belli kişiler tarafından yapılabilmesi, Yorubalarda toplumsal ibadetin önemini ve bu görevi icra eden kişilerin de toplumdaki statüsü ile ilişkili olduğunu gösterir. Burada bir bütünlük söz konusudur. Bu bütünlük kutsal bir eylemin gerçekleştirilmesinde yer alan insanlar ve diğer varlıklar ve objelere de kutsallık atfedilmesinde açığa çıkar. Bunun Yorubaların hayatının her noktasının en az bir dini unsuru içeriyor olması, kral ve bütün halkına yaratılıştan gelen ve mitolojiye dayanan bir kutsallık atfedilmesiyle ilişkisi vardır. Bu, göksel ve tanrısız âlemde olduğu gibi yerde de insanlar arasında, aile, kasaba, bölge, şehir ve

⁵⁹ Neimark, *The Way of The Orisa*, 33.

⁶⁰ Canon J. Olumide Lucas, *The religion of the Yorubas especially in relation to the religion of ancient Egypt: Being in account of the religious beliefs and practices of Yoruba peoples of Southern Nigeria, especially in relation to the religion of Ancient Egypt* (Durham Masters thesis, Durham University, 1942), 233.

⁶¹ Olumide Lucas, *The religion of the Yorubas*, 256.

⁶² Olumide Lucas, *The religion of the Yorubas*, 230.

ülkede bir en kutsal olanın bulunmasına paralel bir durumu ifade eder.

Geleneksel Yoruba dininde Orişaya göre farklılık arz eden sunu ve kurbanlar canlı veya cansız olabilmektedir. Bir varlığın kurban olarak sunulabilmesi için de kurbanın yapılacağı Orişanın hoşuna gidebilecek olması, isteğin kabul edilmesinde etkili olması veya değerli bir şey olması gerekir. Örneğin, Eşu'ya keçi, köpek, koyun ve domuz; Ifa'ya domuz, keçi, kümes hayvanı ve dövülmüş tatlı patates; Obatala'ya deniz kabuğu, beyaz veya acı kola (kola ağacının fıstığı), kümes hayvanı, domuz, koyun ve bazı yiyecekler sunulur. Obatala'yı Orişa tutanlara köpekler, palmiye şarabı, pembe kola tabudur (*evo*). Orişa Ogun'a köpek ve fasulye; Şango'ya koç, kümes hayvanı, kola ve kurutulmuş balık; Oduduva'ya koyun ve palmiye şarabı; Orişa Oko'ya kurutulmuş et, deniz kabuğu, patates ve fasulye ve Oşun'a sıçan, fare, keçi, kümes hayvanı ve tavşan sunulur.⁶³

190 | db

Nijerya'da Yorubaların Orişalara sundukları kurban ritüeli "Olodumare kabul etsin" gibi sözlerle doğrudan Olorun'a hitaben yapılan dualar ile sona ermektedir. Olorun, aynı zamanda, İfa kehanet sistemini de kapsamaktadır. Birçok özel durumda, kehanet işleminde bir Orişa veya atasal ruh özellikle anılmamışsa, Tanrı'nın habercisi Eşu kurbanı doğrudan Olorun için almış olur. Eşu'ya bu görev ritüel esnasında "*Lütfen Olorun'a kurbanımı kabul etmesini ve acımı kaldırmasını söyle*" duasıyla yüklenir.⁶⁴

Yorubalarda Yüce Varlık ve O'nun altındaki tanrısal varlıklarla yakın temas halinde olan kişinin bununla mutlu olacağına inanılır. Bu yüzden gerçek bir dindar sabahın erken saatlerinde uyandıığında, başkalarıyla selamlaşmadan önce kendi Orişasının tapınağına yerleştirilen gongu seslendirir ve üç kez alnını yere değdirerek secde eder. Böylece tanrısal ruhu çağırır ve bu yaşamın tüm nimetleri için, kendisi için ve başkaları için iyi dileklerle yüksek sesle dua eder. Sonra toprağa şarap ya da suyu boşaltarak döker, kola fıstığını kırar ve günün neler getireceğini bilme adına kehanet için yere fırlatır. Dindar bir Yoruba için bunlar yapılmadıkça gün

⁶³ Olumide Lucas, *The religion of the Yorubas*, 231.

⁶⁴ John Sarauta Kenan, *The Worship of God in African Traditional Religion a Nigerian Perspective* (A Dissertation for the Masters of Social Science Degree in Religious Studies, University of Cape Town, 1997), 47.

başlayamaz. Bu veya başka bir seferde adak, şükran, kefaret ya da birlik-paydaşlık anlamlı kurbanlar da sunulur.⁶⁵

Orişalara yapılan ibadet sadece kurban ve sunularla sınırlı değildir. Yorubaların dini ibadetlerinin en önemli görünen yüzü danstır. Dans figürleri de yine kurbanda olduğu gibi, genelde ibadetin yapıldığı Orişa ile ilişkilidir. Yorubalar sokaklar boyunca ya da belli bir noktada grup olarak yaptıkları neşeli dansları Tanrı'nın huzurunda yaptıklarına inanırlar.⁶⁶ Aslında danslar tanrısâl âlemle, Tanrı ve Orişalarla fert ya da grup olarak doğrudan iletişim kurma yöntemidir. Bir düzeni, biçimi ve diğer uygulamaları bütünleyen bir yönü vardır. Aynı zamanda yeryüzünde insanların da birbirleriyle bağlılık, birliktelik, paydaşlık, sevgi ve saygı gibi bağlarla birbirlerine dokunma ve bir bütünün parçaları olma özellikleriyle yaşam sevincini ve kutsal varlıklara yönelimlerini ifade eder. Renkli elbiseler ve maskeler Orişayla ilgilidir ve kendilerini Orişayla birlikte gösterme gayreti ve onu sembolize etme durumu vardır. İyi ya da kötü gösterme hedefli iki türlü maskeden bahsedilebilir ya da örneğin yüze eklenen el yapımı maskeler ile yüzü boyama yoluyla maskeleme çeşitleri vardır.

Sonuç

Sonuç olarak, geleneksel Yoruba dininde Orişaların tanrısâl âlemdeki konumlarının Olodumare'ye secde etmek ve O'nu yüceltmek olduğu görülmüştür. Tanrısâl âlemle dünya, Olodumare'yle insan arasında aracılıklarının temel görevleri olduğu, ayrıca Olodumare'nin görevlendirmesiyle hepsinin kendisine has görev, yetki ve sorumlulukları olduğu anlaşılmıştır. Olodumare'nin huzurunda insanları, insanlar arasında Olodumare'yi temsil ettikleri anlaşılmıştır. Böylece Yüce Tanrı Olodumare'nin eşi, ortağı, eşiti ve tanrı olmadıkları gibi insanlar ve dünyanın diğer varlıkları gibi olmadıkları, ancak tıpkı ikisi arasında aracılık yapması gibi iki âlem de dokunan tanrısâl varlıklar oldukları tespit edilmiştir. İnsanlarla ilişkisinden hareketle kutsal ile iletişime geçmeyi sağlayan, yani Yoruba halkı ile Olodumare arasındaki iletişimi mümkün kılan varlıklar oldukları, Yorubaların sosyal, politik, ahlak gibi normlarında etkili olarak sosyal düzeni sağladıkları, Yorubaların ibadet hayatının neredeyse tamamını oluşturdukları ve evren ile

⁶⁵ Awolalu, "The Yoruba Philosophy of Life", 24.

⁶⁶ Olumide Lucas, *The religion of the Yorubas*, 229.

insan yaşamının sürekliliğini sağlamada merkezi bir konumda oldukları görülmüştür.

Orişa fikrinin değerlendirilmesinde onların özelliklerinden, görevlerinden ve uygulamalardaki yerlerinden hareket edilmiş ve Geleneksel Yoruba dini yaşamında özellikle uygulama yönüyle merkezi konumda oldukları görülmüştür. Bu konumun geleneksel Yoruba dininin bütünlüğü içerisinde sistemli olduğu, hem mitolojide hem de Yoruba hayatında ve hem yaratılış âleminde hem de insanın dünya hayatında tanrısal bir plan ve bütünlük dâhilinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Geleneksel Yoruba dininde Orişaların tartışılan tanrı ve tanrısal varlık kimlikleri ele alınmıştır. Öncelikli olarak mitolojide Orişaların Olodumare'den sonra geldikleri, O'nun önünde secdeye vardıkları ve O'ndan sınırlı konulardaki görevlerini aldıkları görülmüştür. Dolayısıyla Orişaların sahip oldukları insani vasıflar, her birinin sınırlı güçlerinin olması, bu gücü Olodumare'den almaları söz konusudur. Ayrıca, yaratılış süreci ve sonrasında insan hayatındaki konumları göz önüne alındığında, onların birer tanrı kimliği taşımadıkları anlaşılmıştır. Çünkü Orişalar kutsaldan aldıkları güç ve görevle yine kutsal olan ritüellerde yer alırlar, bunun için ancak "tanrısal varlıklar" olarak tanımlanabilirler. Bu noktayı belirgin kılan en önemli şey ise Yoruba dini yaşamında yer aldıkları konumlarıdır. Bu da Yorubaların ibadet hayatına, Orişaları anma nedenlerine ve onlar ile ilgili anlatılara ve mitlere yansımıştır. Aslında insanın mitleri şekillendirmesinden daha ziyade mitlerin inananlarını kurması daha hızlı ve süreklidir. Bu nedenle Yoruba yaşamındaki inanç ve uygulamalar temel olarak mitlerin hayata uyarlanmasıdır. Olodumare'nin mitlerin yanındaki konumu da hayata yansımıştır. Orişalara yapılan dua ve ibadetlerin, onların Olodumare'ye secde ettikleri ve kurban ve sunularda O'ndan istedikleri düşünülürse nihayetinde O'na tapındıkları anlaşılır. Dolayısıyla insanların Orişalara gösterdikleri saygıyla yaptıkları dua ve ibadetlerde temel tapınma yönünün Orişalara değil, ya doğrudan ya da onlar aracılığıyla Olodumare'ye olduğunu göstermiştir.

Daha önce yapılan çalışmalarda oluşturulan hiyerarşiye göre Olodumare'nin Orişalarla aynı kategoride ele alınması ve sadece önem sırasına göre ilk başta yer verilmesi, farklı yapıda olan bu iki varlık türünü, yani tanrı ile tanrısal varlığı aynı kefeye koymanın da yanlışlığı ve dolayısıyla anlaşılmaçlığa yol açması belirlenmiş ve

Olodumare'nin bir Orişa olmamakla beraber tek tanrı kimliği ile Orişalarla kıyaslanamayacağı ortaya konmuştur. Bununla beraber, Orişalar arasında mitolojide ve Yoruba hayatındaki önemine göre bir hiyerarşinin varlığından bahsetmenin de bir sakıncası olmadığı görülmüştür. Ancak, çok açık ve kesin bir hiyerarşinin oluşturulmasında da Orişalara bölgeden bölgeye, topluluktan topluluğa değişen bir değer, önem ve daha fazla yer verilmesinin bir engel olduğu görülmüştür.

Orişalar ile ilgili ele alınan konulardan birisi de Yorubaların Orişa tutma geleneği ve Orişaların yaşamlarındaki yeri olmuştur. Bu konuda, Orişayla kurulan ilişkinin gündelik yaşamda tanrısallıkla iletişimi kurma yollarını ifade ettiği görülmüştür. Yoruba dini geleneğinin ibadet hayatının oldukça geniş bir bölümünün Orişalara yönelme şeklinde yapıldığı ve Orişaların da Yoruba dini yaşamında merkezi bir konumda oldukları görülmüştür. En yaygın uygulamanın kurban ve sunular olduğu ve bunların da tutulan Orişaya göre kısmen değiştiği, çünkü mitolojideki özelliklerine ve kimliklerine göre Orişalara sevdikleri ve beğendikleri yiyecek, içecek ve objeleri sundukları anlaşılmıştır.

Geleneksel Yoruba dininde insan ve Orişalar arasındaki ilişkinin dünya hayatıyla sınırlı olduğu, aynı şekilde insanın dünya hayatı sonlandığında onu yargılayacak ve yaşadığı hayata göre ödül veya ceza verecek olanın yine Olodumare olduğu saptanmıştır. Orişaların insanı sadece dünya hayatında yönlendirebildikleri, dünya hayatının zorluklarında yardım edebilmeleri yani kısaca görev yeri olarak insanın dünya hayatı sahnesinde ortaya çıkmaları da onların insanla ilişkisinin sınırlı bir zamanda ve sınırlı bir mekânda gerçekleştiği anlaşılmıştır.

Mitolojide ve Yoruba hayatında yaygın Orişalar olarak belirlenen Obatala, Eşu, Oşun, Şango, Orunmila, Oduduva ve Ogun'un Yorubalar arasında en fazla tutulan, festivalleri ve kurban sunularıyla onlara daha fazla zaman ayrılan Orişalar olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akande, Michael Aina. "A Re-Interpretation of African Philosophical Idea of Man and the Universe: The Yoruba Example". *Open Journal of Philosophy* 3/1A (2013): 140-145.
- Akeem, Oladiti Abiodun - Oluwaseun, Oyewale Peter. "The Yoruba Concept of Ola in African Society: A Historical Overview". *World Scientific News* 80 (2017): 57-76.
- Anda, Michael O. *Yoruba*. New York: Rosen Pub. Group, 1996.
- Apter, Andrew. "Notes on Orisha Cults in the Ekiti Yoruba Highlands: A Tribute to Pierre Verger (Note sur le culte des Orisha dans les hautes terres yoruba: un hommage à Pierre Verger)". *Cahiers d'Études Africaines* 35/138/139 (1995): 369-401.
- Asante, Molefi Kete. "Ilé-Ifè". *Encyclopedia of African Religion*. Ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama. 336. California: SAGE Publications Ltd., 2009.
- Awolalu, J. Omosade. "The Yoruba Philosophy of Life". *Présence Africaine* 73 (1970): 20-38.
- Aydın, Mahmut. *Anahatlarıyla Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet*. 4. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Ayegboyin, Deji - Olajide, S. K. "Olorun". *Encyclopedia of African Religion*. Ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama. 491-492. California: SAGE Publications Ltd., 2009.
- Balogun, Oladele Abiodun. "The Nature of Evil and Human Wickedness in Traditional African Thought: Further Reflections on The Philosophical Problem of Evil". *Lumina* 20/2 (2009): 1-20.
- Bibeli Bible of Yoruba People Children of The Good Morning*. The University of African Art Press Electronic Book Media, 2007.
- Brown, David H. "Thrones of the Orichas: Afro-Cuban Altars in New Jersey, New York, and Havana". *African Arts* 26/4 (1993): 44-59, 85-87.
- Concha-Holmes, Amanda D. *Who is Nature?: Yoruba Religion and Ecology in Cuba*. A Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy, University of Florida, t.y.
- Dopamu, Ade. "The Yoruba Religious System". *Africa Update* 6/3 (1999): 2-17.
- Ellis, A. B. *Yoruba-Speaking Peoples of The Slave Coast of West Africa Their Religion, Manners, Customs, Laws., Language, Etc With an Appendix Containing a Comparison of The Tshi, Ga, Ewe, and Yoruba Languages*. London: Chapman and Hall Ltd., 1894.
- Eltis, David. "The Diaspora of Yoruba Speakers, 1650–1865: Dimensions and Implications". *The Yoruba Diaspora in the Atlantic World*. Ed. Toyin Falola - Matt D. Childs. 17-39. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 2004.
- Idowu, E. Bolaji. *Olodumare: God In Yoruba Belief*. London: Longmans, 1962.
- Islam, Şafiul - Islam, Md Didarul. "African Traditional Concept of God: A Critical Analysis". *Green University Review of Social Sciences* 2/1 (2015): 1-18.
- Kanu, Ikechukwu Anthony. "The Dimensions of African Cosmology". *Filosofia Theoretica: Journal of African Philosophy, Culture and Religion* 2/2 (2013): 533-555.
- Karenga, Maulana. "Oduduwa". *Encyclopedia of African Religion*. Ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama. 474-475. California: SAGE Publications Ltd., 2009.
- Kenan, John Sarauta. *The Worship of God in African Traditional Religion a Nigerian Perspective*. A Dissertation for the Masters of Social Science Degree in Religious Studies, University of Cape Town, 1997.
- Lawal, Babatunde. "Divinity, Creativity and Humanity in Yoruba Aesthetics". *Literature & Aesthetics: the journal of the Sydney Society of Literature and Aesthetics* 15/1 (2005): 161-174.
- Marrero, Kristi. *Speaking With The Orishas: Divination and Propitiation in The Lucumi Religion*. A thesis for the degree of Master of Arts, the University of Central Florida, 2008.
- Mazama, Ama. "Ogboni Society". *Encyclopedia of African Religion*. Ed. Molefi Kete Asante - Ama Mazama. 479-480. California: SAGE Publications Ltd., 2009.

- Neimark, Philip John. *The Way of The Orisa: Empowering Your Life Through The Ancient African Religion of Ifa*. San Francisco: Harper Collins Publishers, 1993.
- Ogunade, Raymond. "Environmental Issues in Yoruba Religion: Implications for Leadership and Society in Nigeria". 1-9. Philadelphia, 2005.
- Olanrewaju, Joseph Adyinka. "The Relationship Between People and Supernatural Beings in Yoruba Traditional Cultur". *Journal of Adventist Mission Studies* 5/2 (2009): 41-49.
- Ologundudu, Chief Adedayo. *Yoruba Religion*. USA: Center for Spoken Words/Institute of Yorùbá Culture, 2014.
- Olumide Lucas, Canon J. *The religion of the Yorubas especially in relation to the religion of ancient Egypt: Being in account of the religious beliefs and practices of Yoruba peoples of Southern Nigeria, especially in relation to the religion of Ancient Egypt*. Durham Masters thesis, Durham University, 1942.
- Olupona, Jacob K. *City of 201 Gods: Ilé-Ifè in Time, Space, and the Imagination*. Los Angeles: University of California Press, 2011.
- Oluwadare, Jeremiah Babajide. *Wíwá Ogbón ati Ìmò' Search for Wisdom and Knowledge in Yoruba Religio-Cultural Context: A Mother-Tongue Exegetical Study of Colossians 2: 1-7*. Master of Theology, African Christianity, Akrofi-Christaller Institute, 2016.
- Omobola, Odejebi Cecilia. "Influence of Yoruba Culture in Christian Religious Worship". *International J. Soc. Sci. & Education* 4/3 (2014): 584-595.
- Omojola, Bode. "Rhythm of the Gods: Music and Spirituality in Yoruba Culture". *The Journal of Pan African Studies* 3/5 (2010): 29-50.
- Oyemomilara, Cornelius Olusegun. *Towards Contextualization of Worship: A Challenge to The Nigerian Baptist Convention*. A Thesis Submitted for the degree of Ph.D. in the Faculty of Humanities, University of Manchester, 2012.
- Pemberton, J. "A Cluster of Sacred Symbols: Orisha Worship among The Igbomina Yoruba of Ila-Orangun". *History of Religion* 17/1 (1997): 1-28.
- Seyfeli, Canan. "Geleneksel Kabile Dinleri". *Dinler Tarihi*. 31-43. Diyarbakır: D.Ü. İlahiyat Fakültesi, 2016.
- Seyfeli, Canan. "İle-İfe: Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılışın ve Dünyanın Merkezi". *Artuklu Akademi* 6/2 (2019): 229-252.
- Seyfeli, Canan - Kul, Elif. "Geleneksel Yoruba Dininde Yaratılış ve Ölüm Sonrası Hayat". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 16/32 (2018): 237-272.
- Seyfeli, Canan - Kul, Elif. "Geleneksel Yoruba Dininde Yaygın Orişalar: Tanrısai Varlıklar". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019): 93-121.
- Seyfeli, Canan - Kul, Elif. "Olodumare/Olorun: Geleneksel Yoruba Dininde Yüce Tanrı". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 17/33 (2019): 15-42.
- Shumba, Muzi-Pasi E. *Structures and Ideas in Soyinka's Madmen and Specialists*. A Thesis for the Degree of Master of Arts, Department of Drama, University of Alberta, 1973.
- Simpson, George Eaton. "The Shango Cult in Nigeria and in Trinidad". *American Anthropologist* 64/6 (1962): 1204-1219.
- Ushe, Ushe Mike. "God, Divinities and Ancestors in African Traditional Religious Thought". *Igwebuike: An African Journal of Arts and Humanities* 3/4 (2017): 154-179.

The Idea of Orisha (Divine Being) in Traditional Yoruba Religion

Canan SEYFELI^{†*}
Elif KUL^{**}

Extended Abstract

The subject of the article is the idea of Orisha in the traditional Yoruba religion. Orishas are divine beings. They are believed to live in the invisible world. They prostrate to the Supreme God Olodumare in the divine world and glorify Him with his words. They perform the tasks given by Olodumare. They act as intermediaries between Olodumare and humans and are characterized by human characteristics. Orishas are sacred and divine beings of the divine World.

In the evaluation of the idea of Orisha, their characteristics, their duties and their place in the practices were taken. It is seen that Orishas are central in daily life of Yoruba especially in terms of application. It is concluded that this position is systematic in the integrity of the traditional Yoruba religion and that it takes place in both mythology and Yoruba life, both in the realm of creation and in human life in a divine plan and integrity.

In this study, Orisha identity which is discussed as god or divine being in academic field is examined. In mythology, Orishas emerged after Olodumare. The superiority and exaltation of Olodumare is very evident. For the Orishas prostrate before Him. They take away their duties on limited matters from a capsule that He gives. Orishas have human characteristics, each with limited powers, and they receive this power from Olodumare. Moreover, considering the process of creation and their position in human life, they cannot be identified as gods. Because the Orishes take part in the rituals, which are also sacred by the power and duty they receive from the sacred, and can only be described as "divine beings".

The topic has been dealt with in two main directions in order to determine the place and meaning of Orishas in the traditional Yoruba religion and to make them understood in their entirety. These are respectively the idea of divine existence in traditional Yoruba religion and common Orishas in mythology and Yoruba life. In the evaluation of the idea of Orisha, their characteristics, their duties and their place in the practices have been taken into consideration and it has been seen that they are central in Yoruba religious thought both in terms of faith and practice. It is concluded that this position is systematic in the integrity

* Professor, University of Dicle, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences, History of Religions, cseyfeli@yahoo.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-3379-2812>

** Graduate Student, University of Dicle, Institute of Social Sciences, History of Religions, elif.kull@gmail.com, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-6808-8542>.

of the traditional Yoruba religion and that it takes place in both mythology and Yoruba life, both in the realm of creation and in human life in a divine plan and integrity.

The main result of the study is that Orishas are not gods, but they are divine beings of the holy and spiritual world. It was seen that the positions of the Orishas in the divine realm were to prostrate to Olodumare and to glorify Him. It has been seen that the basic duties of the Orishas are mediated between man and God, and between the visible world and the divine realm. It is understood that they represent people in the presence of Olodumare and represent Olodumare among people. Thus, it was found that they were not the wife, partner, equal, and god of the Supreme God Olodumare, nor were they like humans and other beings of the world, but they were divine beings that touched both worlds.

Beliefs and practices in Yoruba life are basically the adaptation of myths to life. The position and characteristics of Olodumare in myths are also reflected in life. The prayer and worship of the Orishas who prostrate to Olodumare are actually Olodumare as a result. Therefore, the prayer and worship performed by people with respect for the Orishas showed that the basic worship direction was not to the Orishas but to Olodumare through them.

The Yorubas have a tradition of holding Orisha, and the Orisha or Orishas they hold are important for their daily life. In this regard, it is seen that the relationship established with Orisha expresses ways of communicating with the divine realm in daily life. The most common practice are sacrifices and presentations. These vary partly according to the Orisha held. Because according to the characteristics and identities of the Orishes in mythology, they need to offer them food, drink and objects they love and like.

The Orishas took part in a sacred and divine plan in mythology and practice, creation and human life. Orishas, which are effective in mythology and common in the religious life of Yorubas; Obatala, Eshu, Orunmila, Oduduwa, Shango, Ogun and Oshun. These are the most popular Orishas among the Yorubas, with more time for them with their festivals and sacrifice offerings.

Keywords: Tribe Religion, Traditional Yoruba Religion, Orishas, Olodumare, Ritual.

